

Когут П. В.

ОБМЕЖЕННЯ ПЕРСОНІФІКОВАНОЇ СУТНОСТІ ЯК ПЕРШООСНОВА ПОЛІТИКО-ВЛАДНОГО КОНФЛІКТУ

Політичне життя суспільства розвивається нерівномірно. Це — діалектична закономірність. Адже будь-який розвиток, в принципі, не може бути сталою величиною, а відтак — про його стабільність можна говорити умовно, тобто лише стосовно окремих періодів. Проте, кризові явища в політичному житті суспільства не належать до числа допустимих відхилень діалектичного характеру. Вони зумовлені відступами від прийнятого для даного суспільства характеру політичних відносин, а тому й становлять для нього небезпеку. Складовою частиною політичних криз є політичний конфлікт, атрибутом якого виступає владний елемент. Тому такий конфлікт неодмінно справляє вплив як на політичну систему, так і на владні відносини. Через те вивчення першооснови політико-владного конфлікту становить важливу наукову проблему та зумовлює вибір теми цієї статті.

Теоретико-методологічне підґрунтя дослідження складають роботи вчених (Соколов В. М., Ханеєв С. Є., Горбатенко В. П., Хевеші М. А., Веймер Девід Л., Вайнінг Ейден Р.)¹, які розкривають фундаментальні підходи до розуміння політики, монографії, присвячені проблемам влади (Канетті Е., Халіпов В. П., Воронов І. О., Трипольський В. О., Чемшит А. А.)², розробки філософських засад персоніфікації Е. Муньє, Ж. Лакруа, І. С. Вдовіної³. Важливе місце у висвітленні самого предмету політико-владних конфліктів належить загальним роботам з конфліктології, які підготували А. Т. Ішмуратов, І. О. Воронов, Рубін Джеффри, Пруйт Дін, Сунг Хе Кім, О. Г. Данілян⁴. Окремі аспекти, в тому числі й персональний елемент в політико-владному конфлікті вивчали дослідники А. Д. Пахарев, Ю. М. Зущик, О. В. Кривошеєнко, В. М. Яблонський, О. Л. Валевський, А. Т. Ішмуратов⁵.

Об'єктом дослідження виступає персональна складова політико-владного конфлікту. В статті ставиться завдання проаналізувати обмеження персоніфікованої сутності особи-персони та соціального утворення — соціоперсони як першопричину виникнення, розвитку та розв'язання політико-владного конфлікту.

Політичні конфлікти — зіткнення, протиборство суб'єктів політики⁶ — стають предметом наукового розгляду і аналізуються у суспільно-політичній практиці здебільшого тоді, коли вони проявляються як dokonane явище. Це зумовлено, в першу чергу, вагомністю проблем, які реально існуючі конфлікти створюють для суспільства та його політичної системи. Причинно-наслідковий зв'язок тут очевидний, і тому він породжує зрозумілий інтерес в науковців та політиків.

Водночас не викликає заперечень й те, що політико-владні конфлікти — це багатогранне явище, якому властиві не лише явні, але й приховані риси на етапах його зародження, формування та розвитку. Надзвичайно важливим є етап зародження конфлікту, тому що саме тоді закладаються всі суттєві елементи майбутнього політичного протистояння. Для політико-владної практики цей момент виступає найоптимальнішим часом, коли існує найбільша ймовірність його позитивного вирішення. Тому вірне визначення першооснови політико-владного конфлікту становить ключ до розуміння першопричини його виникнення та характеру майбутнього розвитку.

Першопричина будь-якого політичного конфлікту є наслідком обмеження політичного характеру, що проявляється у стосунках між учасниками політичних відносин. Ці відносини не можна сприймати як абстрактне явище, адже в такому разі зникає предмет конфлікту. А це означає, що конфліктні відносини містять конкретну причину протистояння. Конкретизація протистояння здійснюється самими ж суб'єктами конфлікту.

Конфліктуючі сторони вступають у протистояння на основі суперечності, що виникає між ними. Тому дослідження конфлікту повинно бути спрямоване, в першу чергу, на обставини появи такої суперечності. А вона, в свою чергу, визріває в результаті протилежності інтересів як рушійних факторів соціальних дій⁷. Самі ж інтереси можуть бути лише продуктом персоніфікованого характеру. Через те в першооснові конфлікту лежить персоніфікована несумісність інтересів, яка проявляється назовні у персоніфікованих суперечностях між суб'єктами.

Персоніфікованим інтересам притаманна різноманітність, що виявляється як в їхній множинності, так і в динаміці. Це стосується і окремої особи, і персоніфікованих інтересів соціальної групи. Сама ж різноманітність інтересів потребує політичного характеру їх узгодження. Тому вона виступає об'єктом політико-владної діяльності, а обмеження цієї різноманітності лежить в першооснові політико-владного конфлікту.

Першопричини політико-владного конфлікту завжди слід шукати в сфері персонального. Назовні ж він виступає як явище функціонального характеру. Ця функціональність, своєю чергою, також є широким та багатограним явищем, що по-різному впливає як на сутність конфлікту загалом, так і на його окремі елементи, формуючи певний тип взаємозв'язку між конфліктом як явищем і його проявами. Однак, спільною основою цих взаємовідносин виступає персональний фактор, в якому на основі персоніфікованих особливостей можна виділити персональні елементи особи (персони), соціального утворення (соціоперсони) і держави (як макро-соціоперсони).

Політико-владний конфлікт розпочинається з обмеження особи — персони, що не дає їй сформуванню свій Я-образ⁸. Воно може мати загальний характер, коли політична система суспільства не в змозі відобразити політичні прагнення персони або бути цілеспрямованим, тобто таким, що скероване на певні соціальні групи чи на окремі персоніфіковані особливості. Обмеження загального характеру, якщо вони не виходять від тоталітарної чи авторитарної систем влади, виступають як діалектичне явище, сприйнятливим до реформування. Тому політико-владні конфлікти, що виникають на їхній основі зазвичай не є антагоністичними. Вони можуть бути вирішені шляхом удосконалення політичної системи в тій її частині, що зумовила виникнення конфлікту.

Цільові ж обмеження прояву політичних інтересів персони зорієнтовані на їхню повну або часткову нейтралізацію з боку суспільства. В такому разі виникає питання обґрунтованості суспільної нейтралізації персоніфікованих проявів політичних інтересів. Тобто йдеться про необхідність вироблення стосовно персони дійової системи обмежувальних критеріїв, які б не перешкождали розкриттю усіх її позитивів в політичному аспекті. Отже, виникає потреба в системі орієнтаційного характеру, яка б виконувала оцінювальні функції щодо політичних інтересів та прагнень персони на предмет їхньої корисності як для цієї ж персони, так і для

інших персон, соціальних утворень і суспільства загалом. Думається, що в основу такої системи має бути покладена така політична поведінка персони, яка спрямована на оптимальне розкриття її персоніфікованої сутності і не завдає шкоди таким же сутностям інших осіб-персон та соціоперсонам.

Обмеження прояву політичних інтересів персони, на наше переконання, — це вихідна функціональна ланка політичного конфлікту. Здійснення такого обмеження означає, що політичний інтерес персони придушений у його зародку і не може відобразитись у політико-владних стосунках. Неповноцінність прояву політичних інтересів персони зумовлює й обмеження її політичних прагнень. Адже те, що не проявилось, не може бути відображено. Іншою стороною обмежень персони у її політичних прагненнях є визнання нераціональності її політичного інтересу, заперечення або сумнів у можливості його реалізації, а відтак — обґрунтування на цій основі недоцільності включення такого інтересу в систему персоніфікованих політичних прагнень.

Загалом же будь-яке обмеження щодо проявів політичних інтересів персони та обмеження в тій чи іншій формі її політичних прагнень створює передумови для політичної ізоляції персони від суспільства, а це становить небезпеку для політико-владних відносин. Збільшення таких обмежень сприяє зростанню ступеня загрози виникнення політичного конфлікту і суперечать важливому принципу громадянського суспільства — пріоритетному самовияві вільних індивідів⁹.

Політичну сутність соціального утворення становить сукупність персоніфікованих політичних інтересів його членів. Отже, ця сутність має соціально-персоніфікований характер. Через те політико-владні обмеження соціального утворення, що є соціоперсоною, також виступають як обмеження персоніфікованої, але соціальної сутності. Тому персональний фактор лежить і в основі політико-владного конфлікту на соціальному рівні.

Політико-владне об'єднання окремих персон в соціумі має під собою чітко виражений персоніфікований інтерес. В іншому випадку персона не проявлятиме зацікавленості політичного чи владного характеру у входженні та перебуванні в такому соціальному утворенні. Політичний інтерес окремої персони відтворюється в спільному інтересі соціоперсони. І, відповідно, обмеження персоніфікованої сутності соціоперсони несе в собі й обмеження кожного з її членів. Воно проявляється в тому, що унеможливується

реалізація політичних прагнень персони, які вона делегувала соціальному утворенню. Це означає, що обмежується основа, на якій сформувалось соціальне утворення, а його персоніфікована соціальна сутність перестає адекватно відображати персоніфіковані сутності осіб, що до нього входять.

Якщо обмеження персоніфікованої сутності безпосередньо для персони завжди виступає як зовнішній політико-владний вплив, то в соціальному утворенні він може бути породжений не лише зовнішніми, але й внутрішніми політичними чи владними чинниками. Від цього залежить сам характер політико-владного конфлікту. Зовнішні обмеження персоніфікованої сутності соціоперсони становлять собою перешкоди, що визріли поза нею і мають зовнішню політичну мотивацію. У випадку, коли вона продиктована персоніфікованими сутностями інших соціоутворень або й окремих персон, що мають вагу в політико-владному середовищі, позитивним виходом з цього конфлікту стає досягнення компромісу. Зазвичай обом сторонам вигідно добровільно обмежити себе в якійсь частині політико-владних прагнень заради виходу з конфліктної ситуації і створення передумов для оптимізації відносин у перспективі. Конфлікт може залишитись нерозв'язаним, якщо для сторін чи сторони конфлікту політичних чи владних позитивів в перспективі немає або вони не усвідомлюються. Це буває лише в тому випадку, коли проявляється явна чи уявна, але вагома несумісність між суб'єктами конфлікту. Проте, навіть в такому разі розв'язання політико-владного конфлікту можливе лише на персоніфікованих засадах, тому що персоніфіковані сутності суб'єктів, як інші в своїй унікальності явища, входять в конфлікт принципово не можуть.

Зовнішні обмеження персоніфікованої сутності соціальних утворень іноді можуть навіть виконати функцію каталізаторів інтересів соціоперсон і сприяти їхньому внутрішньому згуртуванню, що позитивно позначається на забезпеченні політико-владних інтересів. Однак, такий вплив може мати негативні, а то й згубні наслідки для соціоперсони, в якій відсутня внутрішня політична міцність. Слабкість внутрішнього характеру в соціальному утворенні зумовлюється власне внутрішніми конфліктами, які з'являються в результаті обмеження об'єднаних в ньому персоніфікованих сутностей. Такі процеси виникають внаслідок активних внутрішніх пертурбацій самої структури соціоперсони. За умов, коли така структуризація викликана об'єктивними тенденціями

і узгоджується зі змінами соціальної структури суспільства загалом, то внутрішні конфлікти соціумів можуть прискорити розпад старих, віджилих політико-владних відносин в соціумі і посприяти розвитку нових владних відносин у соціально-політичних об'єктах новостворюваних, прогресивніших соціоперсон.

Загрозу для життєздатності соціальних утворень становлять тенденції їхньої негативної внутрішньої структуризації. Вони з'являються внаслідок відходу від власної персоніфікованої сутності частини соціального утворення або конфліктом між соціумом і його формальними лідерами. В такому випадку виникає протистояння, в першу чергу, політичного характеру, суть якого полягає в тому, що політичні інтереси соціоперсони не відтворюються чи неналежно відтворюються її частиною або уповноваженими соціоперсоною представниками. Внутрішній політичний конфлікт неодмінно тягне за собою конфлікт у владних відносинах соціоперсони. Його розв'язання перебуває лише в площині персонального і зводиться до того, щоб визначити ступінь сумісності з персоніфікованою сутністю соціоутворення політичних прагнень та владної поведінки суб'єктів конфлікту. Внутрішні політико-владні конфлікти в соціальному утворенні, незалежно від того, чи ініційовані вони його частиною або уповноваженими соціоутворенням особами, створюють спочатку політичні, а згодом й владні бар'єри для функціонування соціоутворення в суспільстві. Неповне або спотворене представництво в політико-владній системі суспільства соціоперсони, а тим більше, груп соціоперсон неодмінно провокує визрівання в цій системі відносин конфліктного характеру і веде до загальноносуспільної дестабілізації.

Соціальна структура будь-якого суспільства — це надзвичайно складне явище. Її елементи пов'язані між собою багатьма більш чи менш стійкими зв'язками, які в своїй сукупності й визначають соціальну міцність суспільства. Тому будь-яке суттєве послаблення зв'язку між соціальними утвореннями в якійсь частині соціальної структури може спричинити негативні наслідки для неї загалом. Чим складніша соціальна структура, тим загроза появи в ній слабких ланок є ймовірнішою. До того ж, в соціальній сфері суспільства як в динамічному явищі внутрішня міцність зумовлюється ще й характером внутрішніх динамічних процесів: адже кожен елемент в цій структурі сам по собі має властиву лише йому динаміку. Тому узгодження загальносоціальних змін, що здійснюються на основі персоніфікованої динаміки її елементів, становить

надзвичайно важливе політико-владне завдання. Відсутність такої узгодженості зумовлює виникнення конфліктів всередині соціальної структури: адже це загрожує фундаментальним питанням ідентичності, сприяє появі «динаміки ненависті»¹⁰ і є результатом обмежень персоніфікованого характеру. Отже, причиною політико-владного конфлікту може виступати також обмеження характеру динаміки персоніфікованої сутності соціоперсони.

Політична влада в суспільстві здатна виступати оптимальним представником персоніфікованої складової його соціальної структури, якщо вона виражає і реалізовує її політичні цінності¹¹. Тому динаміка політичної влади має відповідати динаміці соціальної структури суспільства, в основі здійснення змін у якій лежать тенденції розкриття персоніфікованих елементів персон та соціоперсон. Проте, розвиток соціального характеру загалом випереджає зміни у відносинах з приводу політичної влади. Тут існує певний розрив, а значить й суперечність. Найважливіше, щоб воно перебувало в оптимальних межах і не набувало антагоністичного характеру. Поява несумісних елементів свідчить про початок переростання суперечності у форму конфлікту. Якщо для окремої персони це може вилитись у форму поодиноких протестів або проявитись у пасивній поведінці щодо формування та здійснення політичної влади, то реакції соціоперсони, в силу її чисельності, завжди властивий елемент масовості. Через те, найперше з погляду функціональності, реакція соціального утворення на обмеження його персоніфікованої сутності становить велику небезпеку для всього суспільства.

Політико-владні конфлікти, ініціатором яких виступає соціальне утворення, як правило, сприймаються суспільством тоді, коли вони виходять за рамки цього утворення і набувають загальносуспільного значення. Однак, їхнє вирішення на цьому етапі уже становить велику складність, тому що це зачіпає не лише саме соціоутворення, а й певною мірою частину суспільства чи суспільство загалом. Тому важливо щоб конфлікти, які визрівають всередині соціоперсони, вирішувались би на її рівні і не дестабілізували соціальну систему суспільства загалом. Ця мета може бути досягнута лише в тому випадку, якщо буде віднайдена первинна основа конфлікту соціоперсони і суспільства.

В політичному конфлікті, безумовно, присутній політичний зміст, який зводиться до представництва соціоперсони в політичній системі суспільства. Відхилення політичної системи суспільст-

ва від його соціальної структури не повинно перевищувати критичної межі, за якою виникають передумови для політичного конфлікту. Ці передумови є наслідком обмеження значимості соціума в соціальній структурі суспільства. Обмеження такого характеру виникають з двох основних підстав. По-перше тому, що динаміка соціальної структури суспільства випереджає свою форму прояву — політичну систему. Через те в суспільстві постійно формуються, з одного боку, «нові» соціуми, персоніфікована сутність яких на загальносуспільному рівні представлена недостатньо, а з другого — персоніфікована значимість «старих» соціумів в політичній системі суспільства перебільшується, виходячи із застарілої оцінки їхніх політичних сутностей. Такі протилежності зумовлені самим характером динаміки персоніфікованих сутностей соціальних утворень і становлять закономірний результат розвитку та взаємодії соціальної та політичної систем. Політико-владний конфлікт за таких обставин виникає лише тоді, коли діалектична суперечність вчасно не отримала належного розв'язання, або ж за наявності цілеспрямованого обмеження значимості соціума в політичній системі суспільства, що є прямим шляхом до розгортання політико-владного конфлікту. Незалежно від мотивів, з яких таке обмеження здійснюється, воно завжди спрямоване проти персоніфікованої сутності соціоутворення, тобто проти його першооснови. Тому цілеспрямоване обмеження персоніфікованої сутності соціального утворення, минаючи стадію політико-владної суперечності, безпосередньо виявляється в політико-владному конфлікті.

Умисне обмеження політико-владних можливостей соціального утворення пов'язане з управлінням у сфері політики та влади. Таке управління найбільше властиве для держави як центрального інституту політичної влади¹². Проте в нинішньому понятті держави присутнє її розуміння як організації політичної влади домінуючої частини населення в соціально неоднорідному суспільстві¹³. Отже, уже на понятійній основі закладаються певні обмеження політико-владного характеру, які має здійснювати держава в інтересах її домінуючої частини. Однак, небезпека таких обмежень полягає в тому, що вони однозначно спрямовуються проти персоніфікованих сутностей певних соціальних груп, але не обов'язково в інтересах персоніфікованих політичних прагнень домінуючої частини населення, зокрема й так званого «середнього класу». У функціональному аспекті тут існує велика ймовірність підміни

персоніфікованих інтересів домінуючої частини суспільства ситуативними політико-владними інтересами політичних еліт, а нерідко й приватним інтересом вождів¹⁴, що назовні подаються як загальнодержавні інтереси. Тому нерідко, прикриваючись складністю та багатогранністю процесу здійснення політико-владних відносин, політичні інституції суспільства, формально реалізуючи надані їм представницькі повноваження, фактично здійснюють обмеження персоніфікованої сутності не лише «дискомфортних» соціоперсон, але й «своєї», домінуючої частини населення. В такому випадку політико-владний конфлікт всередині суспільства визріває у прихованих формах, проявляючись назовні в окремих, на перший погляд невмотивованих протестах.

Отже, політико-владний конфлікт — незалежно від функціональних особливостей власного прояву — в своїй першооснові завжди має обмеження персоніфікованої сутності. Воно виростає з політико-владного обмеження окремої особи-персони і саме на цьому рівні набуває найбільшої гостроти. Водночас розв'язання конфлікту на рівні особи-персони гарантує успішне його подолання в політико-владних відносинах будь-якого соціального рівня. Тому такий принцип повинен стати відправним пунктом у попередженні обмежень персоніфікованої сутності соціоутворень і у державі загалом, а характер подолання цих обмежень має звірятись з тим, наскільки проявляються політичні інтереси та забезпечуються владні прагнення кожної особи, що входить до різних соціоутворень у суспільстві.

Перспективою проведення подальших досліджень може бути компаративний аналіз функціональних обмежень політико-владного характеру в різних політичних системах.

¹ Соколов В. Н., Ханеев С. Е. Власть. Политика. Массы. — О.: Маяк, 2002. — 204 с.; Горбатенко В. П. Політичне прогнозування: Теорія, методологія, практика. — К.: Генеза, 2006. — 395 с.; Хевеши М. А. Толпа, массы, политика: Ист.-филос. очерк. Монография. — М.: РАН Ин-т философии, 2001. — 222 с. Веймер Девід Л., Вайнінг Ейден Р. Аналіз політики: Концепції і практика. — К.: Основи, 1998. — 654 с.

² Канетти Элиас. Масса и власть. — М.: Ad Marginem, 1997. — 527 с.; Халипов В. Ф. Власть: основы кратологии. — М.: Луч, 1995. — 304 с.; Воронов І. О. Феномен влади: горизонти людського і політичного виміру. — К.: Генеза, 2005. — 287 с.; Трипольський В. О. Демократія і влада. — К.: Парламентське вид-во, 1999. — 174 с.; Чемшит А. А. Государственная власть и политическое участие. — К.: Украинский Центр духовной культуры, 2004. — 527 с.

³ Мунье Эммануэль. Манифест персонализма. — М.: Республика, 1999. — 560 с.; Лакруа Жан. Избранное: Персонализм. — М.: Росспэн, 2004. — 606 с.; Вдовина И. С. Французский персонализм (1932–1982). — М.: Высш. шк., 1990. — 150 с.

⁴ Ішмуратов А. Т. Конфлікт і згода: Основи когнітивної теорії конфліктів. — К.: Наук. думка, 1996. — 190 с.; Воронов І. О. Політична конфліктологія: діалектика соціальних суперечностей і суспільної злагоди. — К.: Генеза, 2005. — 320 с.; Рубин Джеффри, Пруйт Дин, Сунг Хе Ким. Социальный конфликт: эскалация, тушик, разрешение. — СПб.: Прайм-Еврознак, 2003. — 352 с.; Данильян О. Г. Социальные противоречия. Сущность, типология, формы проявления. — Х.: Основа, 1998. — 143 с.

⁵ Пахарев А. Д. Политическое лидерство и лидеры: Монография / Институт политических и этнонациональных исследований НАН Украины. — К.: Знание Украины, 2001. — 270 с.; Зущик Ю. М., Кривошеєнко О. В., Яблонський В. М. Фігури. Політичне лідерство в сучасній Україні. — К.: Альтерпрес, 1999. — 275 с.; Валуєвський О. Л., Ішмуратов А. Т. Політичний конфлікт у сучасній Україні: культурні виміри, структура, принципи аналізу. — К.: Рада національної безпеки і оборони України; Національний ін-т стратегічних досліджень, 1997. — 101 с.

⁶ Політологічний енциклопедичний словник / Упорядник В. П. Горбатенко; За ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка. — К.: Генеза, 2004. — С. 515.

⁷ Філософський словник соціальних термінів. — Х.: Корвін, 2002. — С. 340.

⁸ Бергер П. Приглашение в социологию: гуманистическая перспектива. — М.: Аспект-Пресс, 1996. — С. 120.

⁹ Колодій А.Ф. На шляху до громадянського суспільства. Теоретичні засади й соціокультурні передумови демократичної трансформації в Україні. Монографія. — Львів: Червона Калина, 2002. — С. 71.

¹⁰ Хантингтон С. Столкновение цивилизаций. — М.: ООО «Изд-во АСТ», 2003. — С. 431–432.

¹¹ Шилов В. Н. Политические ценности: специфика и функции // Социально-гуманитарное знание. — 2003. — № 6. — С. 120.

¹² Скакун О.Ф. Теорія держави і права: Підручник. — Х.: Консум, 2001. — С. 35.

¹³ Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави. Навч. посіб. — К.: Атіка, 2001. — С. 36.

¹⁴ Див.: Кревельд В. М. Расцвет и упадок государства. Пер. с англ. — М.: ИРИСЭН, 2006. — С. 11–12.